

2 Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Москва : Советская энциклопедия, 1969. – 607 с.

3 Копчук, Л. Б. Грамматические варианты и аспекты грамматической вариативности в немецком языковом стандарте // Грамматика в научно-исследовательском контексте современной лингвистики: материалы научных чтений памяти проф. Л. В. Шишковой. – СПб: Свое издательство, 2017. – С. 76-86.

УДК 811.161.3'42'221:821.161.3-31*Л.Рублеўская

М. Ю. Фядосава

Навук. кір. – А. М. Чарнышова, канд. філал. навук

МОЎНАЯ РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ НЕВЕРБАЛЬНЫХ СРОДКАЎ ЗНОСІН У ПРОЗЕ Л. РУБЛЕЎСКАЙ

Артыкул прысвечаны даследаванню структуры, семантыкі і ролі невербальных сродкаў у творы Л. Рублеўскай «Сэрца мармуровага анёла». Аналізуецца адметнасці моўных спосабаў выражэння невербальных сродкаў зносін у аўтарскім тэксце. Вызначаецца роля невербальнай камунікацыі пры стварэнні вобразаў персанажаў у праявічым творы.

Гістарычна склалася, што людзі пастаянна ўзаемадзейнічаюць паміж сабой. Падчас міжасобнай камунікацыі перадаецца адпаведная інфармацыя і спосабы гэтай перадачы могуць быць абсалютна рознымі. У працэсе зносін чалавек можа карыстацца толькі словамі, а ў некаторых сітуацыях яны не ўжываюцца зусім. У залежнасці ад гэтага выдзяляюць вербальную і невербальную камунікацыі.

Вербальная камунікацыя лічыцца больш універсальным і даследаваным тыпам зносін. Невербальная камунікацыя выглядае, як спецыфічныя паводзіны чалавека, пры дапамозе якіх асоба спрабуе перадаць якую-небудзь інфармацыю падчас зносін. Невербальная камунікацыя – гэта сістэма невербальных сімвалаў, знакаў і кодаў. Падчас такіх зносін чалавек можа перадаць інфармацыю з дапамогай жэстаў, мімікі, голасу і ўсяго цела.

Невербальныя знакі, у прыватнасці жэсты, нельга разглядаць ізалявана, паколькі ў аднаго жэста можа існаваць некалькі значэнняў; другі ў дадзены момант можа зусім нічога не значыць; трэці – быць падманным. Таму іх неабходна чытаць у сістэме, дзе кожны дапаўняе, удакладняе, каардынуе іншыя.

Невербальныя знакі могуць адпавядаць або не адпавядаць словам чалавека, якія яны суправаджаюць. Калі адпаведнасць ёсць, яны ўзмацняюць вербальную інфармацыю, а калі адсутнічае, арыентавацца трэба на невербальныя знакі, бо іх інфарматыўнасць прыкладна ў пяць разоў вышэйшая, чым слоў. Рабіць пэўную выснову трэба толькі тады, калі некалькі сігналаў цэла паказваюць на адно і тое ж. Іх павінна быць не проста некалькі, а цэлы шэраг, якія адносяцца да розных формаў праявы. Таму вялікае значэнне для правільнага тлумачэння і разумення цэла мае прынцыповая мнагазначнасць усіх выразных рыс. Напрыклад, адна і тая ж мімічная з'ява можа мець зусім розныя вытокі.

Як адзначаюць даследчыкі, «невербальныя сродкі зносін суправаджаюць наша маўленне, ілюструюць змест выказанай думкі, ажыўляюць яе, дапаўняюць дадатковай інфармацыяй» [1, с. 133]. Аналізаваць маўленчую дзейнасць людзей з пункту погляду выкарыстання такіх невербальных сродкаў можна не толькі падчас сапраўдных (жывых) моўных зносін, але і ў мастацкім тэксце.

Праблема перадачы нямоўных паводзін персанажаў у мастацкім творы мае ў сучасным мовазнаўстве вялікую актуальнасць. Пры вывучэнні працэсу зносін у аўтарскім тэксце істотным з'яўляецца тое, што маўленне чалавека ў ім не проста перадаецца, а па-мастацку адлюстроўваецца.

Адзначым, што выкарыстанне аўтарамі ў сваіх творах невербальнай характарыстыкі герояў уплывае на адэкватнае ўспрыманне чытачом камунікатыўных паводзін персанажаў, якіх апісваюць, з прычыны таго, што невербальныя паводзіны надаюць яго ўнутранай істоце нейкую выразнасць, пэўнасць і скончанасць.

Персанаж ствараецца як рэальна дзеючая асоба ў мастацкім тэксце, і задачай аўтара з'яўляецца прадставіць яго як рэальнага чалавека, адлюстроўваючы ў творы ўсе чалавечыя характарыстыкі і якасці.

Намі былі прааналізаваны найменні такіх невербальных паводзін герояў, як жэсты, міміка, візуальны кантакт.

«Жэсты – выразныя фізічныя дзеянні рук, ног, галавы, тулава, якія з'яўляюцца дадатковым інфармацыйным сродкам у працэсе камунікацыі», – адзначае А. А. Станкевіч [2, с. 183]. Сэнс іх зразумелы для абодвух камунікантаў і разглядаецца як вонкавыя праявы ўнутранага стану чалавека, пры гэтым яны нясуць інфармацыю не толькі аб псіхалагічным стане чалавека, але і аб інтэнсіўнасці перажывання.

Мовазнаўца А. Мішын прапануе падзяліць усе жэсты на два асноўныя тыпы: *камунікатыўныя* (жэсты, якія праяўляюцца непасрэдна пры размове двух і больш людзей, дыялагічныя жэсты) і

сімптаматычныя (жэсты, якія могуць выкарыстоўвацца чалавекам для выражэння сваіх эмоцый і не з'яўляюцца дыялагічнымі) [3, с. 7–8].

Услед за даследчыкам, у нашай рабоце мы будзем прытрымлівацца згаданай класіфікацыі. У прааналізаваным творы Л. Рублеўскай «Сэрца мармуровага анёла» мы вылучылі наступныя групы жэстаў: *камунікатыўныя* і *эмацыянальныя* жэсты. Разгледзім кожную з іх на прыкладах.

Эмацыянальныя жэсты. Наша мова часта бывае эмацыянальнай. Хваляванне, радасць, захапленне, нянавіць, засмучэнне, прыкрасць, здзіўленне, збянтэжанасць, разгубленасць – усё гэта праяўляецца не толькі ў падборы слоў, у інтанацыі, але і ў жэстах. У аповесці Л. Рублеўскай намі вылучаны дадзеныя жэсты з наступнай семантыкай:

– абурэнне: «*У небаракі аж рукі трэсліся ад абурэння*» [4, с. 104];

– злосць, нянавіць: «*–Позна...– выгукнуў антыквар, падбег да паваленага Вінука і з усяе сілы даў яму нагой у бок. – Паскуда!*» [4, с. 133].

Камунікатыўныя жэсты. У рэальным жыцці мы знаходзімся ў соцыуме, дзе кантактуем з рознымі людзьмі. Часта ў любых відах зносін нам могуць дапамагчы менавіта камунікатыўныя жэсты. Дзякуючы ім людзі могуць прывітацца, развітацца, прыцягнуць да сябе ўвагу, а таксама выражаць этыкетныя адносіны. Згаданыя жэсты прадстаўлены ў аповесці Л. Рублеўскай са значэннямі:

– згоды: «*«Ваўкалак» павольна хітнуў галавою і падыбаў з музея*» [4, с. 88];

– адмовы ад кантакту: «*Мусіць, дзверы няшчыльна зачыненыя. Я схавала твар у каўнер футра, каб не выдаць сябе эмоцыямі, і прыслухалася*» [4, с. 126];

– неразумення: «*Я зірнула на дырэктара, той толькі паціснуў плячыма. – Я і сам не ведаў, што ў яго за прозвішча*» [4, с. 100];

– няўпэўненасці: «*Падарожжы ў часе любіце? – Я няпэўна паціснула плячыма... Што ён прыдумаў?*» [4, с. 123];

– няведання: «*–Хіба перліна не папсавалася за такі час? Вінуц паціснуў плячыма*» [4, с. 114].

Як адзначаюць даследчыкі, «міміка – гэта каардынаваныя рухі м'язцаў твару, якія адлюстроўваюць стан, пачуцці, эмоцыі» [5, с. 133]. Міміка, як і жэсты, ажыўляе вуснае маўленне, робячы яго больш выразным і зразумелым. Мова мімікі вельмі багатая і разнастайная, яна праяўляецца па-рознаму, і часцей за ўсё праз чалавечыя эмоцыі.

Часцей за ўсё ў мове мастацкіх твораў мімічныя кінемы – сімптаматычныя. Л. Рублеўская дакладна намалявала адчуванні кожнага

з персанажаў твораў і занатавала многія пачуцці на іх тварах. Як вядома, асобую ролю пры камунікацыі адводзяць менавіта міміцы, бо на твары суб'ядседніка лягчэй за ўсё знайсці адказ на ўсе пытанні яго душэўнага стану. У аповесці пісьменніца ўжывае мімічныя паводзіны герояў, якія выражаюць у большасці сваёй негатыўныя эмоцыі:

– незадавальненне: *«Голас старшыні чамусьці гучаў няўпэўнена, а цётка незадаволена зморшчылася»* [4, с. 86];

– нервовасць, напружанне: *«Маю тыраду ён слухаў сапраўды трохі нервова, пакусваючы вусны, але пад канец супакоіўся і камічна развёў рукамі»* [4, с. 105];

– гнеў: *«Вочы Вінцука з-пад насупленых броваў гарэлі праведным гневам»* [4, с. 104];

Як адзначае І. М. Кузняцоў, «візуальны кантакт – вымярэнне памеру зрэнак, ступені адкрытасці вачэй, кірункі і рухі позірку падчас зносін» [6, с. 168].

Чалавек не здольны кантраляваць свае зрэнкі. Яны самі па сабе пашыраюцца або звужаюцца і тым самым перадаюць інфармацыю аб рэакцыях у працэсе зносін.

Сярод выдзеленых намі адзінак са значэннем візуальнага кантакту можна вылучыць кінемы, што выражаюць:

– гнеў: *«Вочы Вінцука з-пад насупленых броваў гарэлі праведным гневам»* [4, с. 104];

– злосць: *«На другім канцы залы антыквар, які час ад часу кідаў на мяне злыя позіркі, курыў і ціха перагаворваўся з чарнявым тыпам з баксёрскім прыплюснутым носам»* [4, с. 126], *«Прынцэса» злосна зірнула на Вінцука: – Ты сказаў, што крыж ёсць; Некалі ты не ўмеў маніць. Навучыўся, ці што?»* [4, с. 133];

– нянавісць: *«Шэравокая «прынцэса» глядзела на мяне з нянавісцю»* [4, с. 125].

Такім чынам, дзякуючы невербальнай камунікацыі, чалавек можа выразіць розныя настроі: згоду, адмову, радасць, гнеў, крыўду і шмат іншых. Асабліва важна адзначыць, што часцей за ўсё невербальныя сродкі камунікацыі выкарыстоўваюцца несвядома, таму даверу ім больш, чым вербальным.

Спіс літаратуры

1 Станкевіч, А. А. Роля фразеалагізмаў са значэннем візуальнага кантакту ў сістэме намінацый са значэннем камунікатыўнай дзейнасці чалавека / А. А. Станкевіч // Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах: Материалы IV международной науч-

ной конференції (ответственный ред. В. И. Коваль). – Гомель : УО «ГГУ им. Ф. Скорины», 2005. – С.133-137.

2 Станкевіч, А. А. Рыторыка : падручнік / А. А. Станкевіч. – Гомель : ГДУ ім. Ф. Скарыны, 2016. – 282 с.

3 Мишин, А. В. Невербальные средства коммуникации и их функционирование в художественном тексте : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. филол. наук : 10.02.01 / А. В. Мишин. – М., 2005. – 16 с.

4 Рублеўская, Л. І. Сэрца мармуровага анёла : аповесці, апавяданні / Л. І. Рублеўская. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2003. – 287 с.

5 Николаева, Ж. В. Основы теории коммуникации : учебно-методическое пособие / Ж. В. Николаева. – Улан-Удэ : изд-во ВСГТУ, 2004. – 274 с.

6 Кузнецов, И. Н. Риторика : учебное пособие / И. Н. Кузнецов. – Минск : ТетраСистемс, 2003. – 560 с.

УДК 811.161.3'42'371:398.91(=161.3)

І. Р. Шпалок

Навук. кiр. – К. Л. Хазанав, канд. фiлал. навук, дацэнт

ПАРАЎНАННІ З КАМΠΑНАНТАМ ЯК У СКЛАДЗЕ БЕЛАРУСКІХ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ І ПАРЭМІЙ

Артыкул прысвечаны даследаванню будовы параўнанняў з кампанентам як і іх выкарыстанню ў складзе беларускіх народных фразеалагізмаў, прыказак і прымавак. Дзецца класіфікацыя беларускіх народных параўнанняў наводле пазіцыі суб'екта параўнання, падаюцца іх граматычныя асаблівасці. Вызначаецца частата выкарыстання відаў параўнанняў у мове беларускіх народных фразеалагізмаў, прыказак і прымавак.

Прыказкі і прымаўкі – малыя жанры фальклору, якія валодаюць невялікім аб'ёмам, прастатой ўспрымання і, разам з тым, закончанасцю думкі і ўзнаўляльнасцю, а таму іх умоўна можна паставіць у адзін рад са словам, словазлучэннем і сказам, але набліжаюцца прыказкі і прымаўкі больш да фразеалагізмаў, бо яны валодаюць узнаўляльнасцю і падобнай да парэмій структурай. Парэміі з'яўляюцца канцэнтрацыяй жыццёвага вопыту, валодаюць ацэнчанасцю і эмацыянальнасцю. Усё пералічанае вышэй стала прычынай шырокага выкарыстання парэмій як сродку перадачы інфармацыі, а таму яны амаль заўсёды актуальныя для даследавання.